

doctorandă, lect. univ., Universitatea Pedagogică de Stat Ion Creangă din Chișinău

Conceptualizarea modelului teoretic al educației literar-artistice și lingvistice a elevilor prin valorificarea lecțiilor netradiționale

Marcela VÎLCU

Rezumat: În articol este abordată problema educației literar-artistice și lingvistice a elevilor în cadrul lecțiilor netradiționale. Autoarea conceptualizează un model teoretic,

constituit din teorii, principii, activități, tehnologii și criterii de evaluare conforme cu specificul celor două domenii, Limbă și comunicare și Literatură, ale disciplinei Limba și literatura română. Modelul fundamentează proiectarea întregului proces educațional prin valorificarea lecției netradiționale.

Cuvinte-cheie: educație literar-artistică și lingvistică, lecție netradițională, teorii, principii, activități lectorale/de comunicare, evaluare, elevi.

Abstract: The article addresses the issue of literary-artistic and linguistic education in non-traditional school lessons. The author conceptualizes a theoretical model, consisting of theories, principles, activities, technologies, and evaluation criteria, in accordance with the specifics of the two domains of Romanian Language and Literature as a school subject: Language and Communication, and Literature. The model substantiates the design of the entire educational process by capitalizing on non-traditional lessons.

Keywords: literary-artistic and linguistic education, non-traditional lesson, theories, principles, reading/communication activities, assessment, pupils.

INTRODUCERE

Acțiunea de modelizare a unui demers pedagogic presupune elaborarea unui sistem teoretic a cărui funcție constă în prezentarea caracteristicilor perceptibile ale obiectului supus investigației. Aplicat în toate ramurile științei, orice model teoretic – și, implicit, cel de instruire – nu este altceva decât o reprezentare bazată pe conceptualizare, prin care se urmărește obținerea unor rezultate scontate. Evident, la nivelul acestui model sunt atestate teorii, principii, reguli, subiecți, metode, conținuturi, activități etc. Conceput ca sistem, al cărui mod de a fi este continua sistematizare, modelul impune reorientarea de la „ce este” și „de ce este într-un anumit fel” spre „cum este” și „care este finalitatea lui”.

Trebuie de menționat că în literatura de specialitate există cel puțin două studii fundamentale privind modelizarea teoretică a educației literar-artistice și lingvistice (ELAL), primul aparținând lui Vlad Pâslaru [13], iar cel de-al doilea – lui Constantin Șchiopu [15]. Modelul teoretic al educației literar-artistice (ELA), propus de Vl. Pâslaru, se compune din trei sfere: teleologică, de conținut și metodologică, funcția de liant și baza conceptuală a acestora fiind asumată de sfera epistemologică. C. Șchiopu fundamentează un model teoretic al metodologiei educației literar-artistice întemeiat epistemic, teoretic și praxiologic pe conceptul de re-creare a operei literare de către elevul cititor, care, plasat *sui generis* în centrul actului educativ-didactic, prin calitatea sa de cel de-al doilea

subiect creator al opereii literare, îi atribuie acesteia, pe lângă valoarea ei iminentă (creată de scriitor), valoare *in actu* (creată de cititor) [15, p. 67]. Trebuie să precizăm că atât modelul teoretic al lui Vl. Pâslaru, cât și cel al lui C. Șchiopu au fost elaborate în funcție de rigorile lecției tradiționale, clasice. În cazul cercetării noastre, modelul ELAL este proiectat în corespundere cu specificul lecțiilor netradiționale și prin valorizarea acestora, fapt care impune modificări esențiale la nivelul tuturor celor trei sfere: teleologică, de conținut și metodologică. Cât privește aspectul epistemologic, evident, o parte dintre teoriile, conceptele, principiile ce vizează, în mod special, natura literaturii ca artă și ELAL rămân valabile și în cazul cercetării noastre. Totuși, ținând cont de faptul că lecția netradițională nu se înscrie în tiparul celei clasice, ea mizând, preponderent, pe refuzul tiparelor, pe improvizație, spirit creativ, gândire asociativă, pe activități ludice, interactive, de creație, pe recunoașterea elevilor ca subiecți plenipotențieri ai actului instructiv, profesorului fiindu-i rezervat rolul de arhitect și moderator, fundamentele gnoseologice ale modelului au fost determinate și concretizate tocmai de natura și particularitățile acestei forme de organizare a activității în clasă. Modificări esențiale, în cazul modelului conceptualizat de noi, pot fi înregistrate și la nivelul sferei tehnologice (activități și oportunități, metode, tehnici, căi de predare-învățare-evaluare), acestea valorificând dimensiunea praxiologică a investigației.

1. COORDONATE EPISTEMICE, TEORETICE ȘI PRAXIOLOGICE ALE MODELULUI

Modelul teoretic al ELAL a elevilor prin valorizarea lecțiilor netradiționale reprezintă o sistematizare-structurare a demersurilor epistemic, teoretic și praxiologic, reflectate de:

- a) pe coordonata epistemică: teoriile de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, aparținând cercetătorilor Caletan W. Washburne, Helen Parkhurst, Ovide Decroly, Edouard Claparède, Adolphe Ferrière etc. privind alternativele la sistemul de învățământ pe clase și lecții [apud 4], teoriile lui Eugen Coșeriu cu privire la limbaj și la creația metaforică în limbaj, la modelul integralist-transdisciplinar al comunicării [3]; poetica lui Aristotel (mimesisul și catharsisul) [1]; teoria despre originea (=esența) opereii de artă a lui Martin Heidegger [7];
- b) pe coordonata teoretică: comunicarea ca proces interactiv [14]; teoria finalității estetice a literaturii (J. Mukarovsky [12]); teoria receptării opereii de artă (W. Iser [9], H.R. Jauss [10], U. Eco [5]); teoria orizontului de așteptare și a experiențelor literare și estetice (H. R. Jauss [10]); teoria lecturii (W. Iser [9], P. Cornea [2]); teoria

asociativității gândirii (T. Vianu [16]); teoria și metodologia educației literar-artistice (Vl. Pâslaru [13], C. Șchiopu [15]);

- c) pe coordonata praxiologică: conceptele de vorbire, limbă, limbaj (E. Coșeriu [3]); competențe literare-lectorale, lingvistice și de comunicare (P. Cornea [2]); activitate literară-lectorală (Vl. Pâslaru [13], C. Șchiopu [15]); activitate ludică și de creație (J. Huizinga [8]); evaluare a competențelor (M. Hadârcă [6]).

Teoriile enunțate mai sus, reprezentante ale coordonatelor epistemologică, teleologică și metodologică, ne-au permis să precizăm o serie de principii reglatorii ale ELAL prin valorizarea lecțiilor netradiționale și în funcție de cele trei domenii – literar, lingvistic, didactic – specifice disciplinei *Limba și literatura română*:

- a) pentru domeniul *Literatură/ELA*: mimesisul și catharsisul: Aristotel [1]; adecvarea opereii de artă la facultățile de cunoaștere și la plăcere: I. Kant [11]; finalitatea opereii de artă: M. Heidegger [7]; receptorul – al doilea subiect creator al opereii literare: W. Iser, H.-R. Jauss [9; 10]; întemeierea ELA pe interpretarea textelor literare și pe formarea competențelor literare-lectorale: Vl. Pâslaru, C. Șchiopu [13; 15];
- b) pentru domeniul *Limbă și comunicare/EL*: comunicarea ca proces interactiv și de influență; abordarea limbii ca „limbă în funcțiune”, în variantele ei orale și scrise, ca instrument al exprimării și al autoexprimării; stimularea gândirii logice și creative prin studiul limbii; abordarea, ca noțiune-uni-ancoră, a conceptelor de gramatică, acestea având un rol orientativ în exersarea contextuală a limbii; proiectarea activităților didactice centrate pe dezvoltarea integrată a competențelor-cheie; transpunerea activităților școlare în medii sociolingvistice reale, în contexte nonformale și informale, și re-crearea unor „realități exterioare” în clasă;
- c) pentru domeniul *didactic*: unitatea dintre senzorial și rațional; selectarea/combinarea tehnologiilor educaționale pentru fiecare formă/acțiune educativă; corelarea experiențială cu valorile comunicative/literare/lectorale achiziționate de elevi anterior; particularizarea în funcție de psihologia vârstei și individualitatea elevilor; adecvarea la mediile sociolingvistice și cultural-estetic ale instituției și ale elevilor; corelarea cu tipurile comunicării (utilitară, cognitivă, literar-artistică) și cu tipurile de limbaj (comun, poetic, științific); adecvarea la interesele de lectură și asigurarea zonei proxime de dezvoltare literară etc.

În totalitatea lor, teoriile și principiile respective, incluse în modelul teoretic, au un caracter normativ,

sistemic și dinamic, fiind aplicabile la toate nivelurile de școlarizare. Privite din perspectivă sistemică, principiile în cauză revendică cerința de a fi aplicate în ansamblu în fiecare formă de activitate, deoarece între ele există relații de interdependență. Cu toate acestea, ele nu sunt rigide, oferind oportunități mari pentru manifestarea creativității atât în proiectarea lecției netradiționale, cât și în desfășurarea ei.

O componentă esențială a modelului teoretic, cea tehnologică, vizează activitățile de învățare, metodele și procedeele de predare-învățare-evaluare. În ceea ce privește activitățile de învățare, acestea țin atât de obiectivul-cadru al studierii limbii și literaturii române – educația literar-artistică și lingvistică a elevilor, cât și de specificul celor două domenii ale disciplinei în cauză. În studiul său *Introducere în teoria educației literare*, Vlad Pâslaru propune o tipologie a activităților literar-lectorale pentru clasele gimnaziale, structurată pe cele patru domenii (înțelegerea după auz, vorbirea, lectura, scrierea) și în deplină coerență cu obiectivele/standardele lecturii. Astfel, cercetătorul relevă, în mare parte, activități de lectură, de pronunțare, identificare, stabilire, structurare, receptare, analiză, explorare, imaginare, stilizare, evaluare etc. [13, pp. 214-215]. În precizarea activităților literar-lectorale, Constantin Șchiopu, de asemenea, insistă pe cele patru domenii aferente educației literar-artistice și lingvistice, scoțând în evidență, pe lângă cele atestate în clasificarea lui Vlad Pâslaru, și următoarele: lectura pe roluri a dialogurilor din textul narativ/dramatic; activități de lectură interogativă și analitică; receptarea adecvată a operei lirice, epice, dramatice; comentarea potențialului expresiv al diferitelor unități de limbaj artistic; activități de decodificare a semnificațiilor operei; activități de aplicare a algoritmilor de caracterizare a personajului literar; activități de dezvoltare creatoare a operelor literare [15, p. 78].

Pornind de la aceste clasificări și luând în considerare atât cele patru domenii aferente educației literar-artistice și lingvistice, cât și specificul lecției netradiționale, am optat pentru activități care sunt, pe de o parte, de natură literar-lectorală (lectură, comentariu, analiză, decodificare, receptare, atribuire de sensuri etc.), iar pe de alta, interactive, ludice, de creație, de cercetare, de dezbateri etc. Așadar, sistemul activităților desfășurate în cadrul lecțiilor netradiționale, urmărind educația literar-artistică și lingvistică a elevilor, se compune din: a) activități de lectură (lectură informativă, comprehensivă, comentată, expresivă, exploratorie/de cercetare, lectură-distrație, lectură „ca joc”, lectură-model); b) activități de explorare a operelor și fenomenelor literare (comentariul literar, analiza literară, analiza textologică, sesizarea caracteristicilor de stil ale scriitorului etc.); c) activități de receptare a operei literare (receptarea operelor diverse ca gen, specie, formulă estetică); d) activități de dezvoltare creatoare a

operelor literare (modificarea finalului/a structurii operei, imaginarea contextului denotat în operă); e) activități cu caracter inter-/pluri-/transdisciplinar (interpretarea operei din perspectivă inter-/pluri-/transdisciplinară, vizionarea unor filme, spectacole, expoziții de pictură, dramatizarea operei literare, ecranizarea operei literare, interpretarea structuralistă/psihologică/filosofică a operei literare etc.); f) activități interactive; g) activități ludice, de scriere creativă; h) activități de argumentare a necesității de comunicare în limba română; i) activități de ascultare propriu-zisă și de fixare a conținutului mesajului; j) activități de utilizare a diverselor resurse informaționale și comunicaționale pentru corectitudine și autocontrol.

Integrate într-o viziune sistemică, în structuri operaționale unitare și coerente, metodele reprezintă componenta cea mai dinamică și mai operațională a strategiei alese. Dat fiind faptul că forma de organizare a activității elevilor este lecția netradițională, metodele pentru care am optat au un caracter interactiv, de joc etc., ele fiind grupate în următoarele categorii: a) metode activ-participative (brainstormingul oral și scris, brainstormingul cu mapa de imagini, studiul de caz, simularea întâlnirii cu personajele operei literare); b) cu caracter de joc (jocul de rol, dramatizarea operei literare, procesul de judecată, jocul didactic ș.a.); c) cu caracter de creație (scrierea creativă, textul calchiat, exercițiul asociativ, ecranizarea operei literare etc.); d) problematizarea; e) metode de dezvoltare a gândirii critice (dezbateri, pălăriile gânditoare, experimentul imaginativ, conceptualizarea în trepte, modelarea etc.); f) metode hermeneutice (lectura expresivă/comentată, comentariul literar, analiza literară, caracterizarea personajului literar).

În funcție de obiectivele și de condițiile educaționale, în cadrul clasificării, valorificarea unei metode este sprijinită de altele, care pot îndeplini rolul de procedee didactice. Modul de corelare a metodelor va depinde de tipul de lecție netradițională.

Dat fiind faptul că prezența competențelor dobândite este atestată indirect, prin tipuri variate de activități comunicative și literare, orientate spre anumite conținuturi educaționale, am considerat necesar și oportun a aplica la evaluarea următorii parametri: operaționalizarea, amploarea, trăinicia, extrapolarea. În funcție de aceștia, drept criterii de evaluare au fost considerate următoarele:

- a) pentru domeniul comunicativ: înțelegerea mesajului comunicat; folosirea corectă a limbii literare în comunicarea orală și scrisă; nuanțarea lexicală, gramaticală și stilistică a comunicării;
- b) pentru domeniul literar: capacitatea de a adapta competențele de lectură la caracteristicile operei literare; capacitatea de a realiza diferite tipuri de lectură (informativă, comprehensivă, de explora-

re, comentată etc.); capacitatea de decodare a mesajului operei prin identificarea caracteristicilor limbajului poetic, a structurii, temei, motivelor, tipologiei personajului acesteia; capacitatea de a evalua critic opera literară și de a realiza inserții personale în cadrul ei imagistic; capacitatea de a identifica propriile stări postlectorale; capacitatea de a formula viziunea autorului asupra problemei abordate.

CONCLUZIE

Constituit din teorii, principii, activități, tehnologii conforme cu legile artei, cu cele ale formării cititorului și vorbitorului cult, modelul teoretic al educației literar-artistice și lingvistice a elevilor prin valorificarea lecțiilor netradiționale, conform rezultatelor experimentului de formare, este un construct viabil, ce deschide perspective de antrenare a elevilor în propria instruire (volumul de cunoștințe nu este emis de profesor, ci dedus din activitățile în care aceștia sunt implicați, în funcție de ritmul de gândire și de acțiunea fiecăruia), solicitându-le nivelurile superioare ale gândirii: analiza, sinteza, inducția, deducția, comparația, asocierea, aprecierea critică, precum și interesul și motivația.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Aristotel. *Poetica*. București: Editura Academică, 1957. 156 p.
2. Cornea P. *Introducere în teoria lecturii*. Iași: Polirom, 1998. 305 p.
3. Coșeriu E. *Teoria limbajului și lingvistica genera-*
4. *lă. Cinci studii*. București: Editura Enciclopedică, 2004. 331 p.
4. Cristea G. *Managementul lecției*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2008. 212 p.
5. Eco U. *Opera deschisă*. București: Editura pentru literatură, 1969. 280 p.
6. Hadârcă M. *Conceptualizarea evaluării competențelor comunicative și literare ale elevilor. Autoreferatul tezei de doctor în pedagogie*. Chișinău: CEP IȘE, 2006. 26 p.
7. Heidegger M. *Originea operei de artă*. București: Humanitas, 1995. 383 p.
8. Huzinga J. *Homo ludens. Încercare de determinare a elementului ludic al culturii*. București: Humanitas, 2012. 348 p.
9. Iser W. *Actul lecturii. O teorie a efectului estetic*. Pitești: Paralela 45, 2006. 412 p.
10. Jauss H. R. *Pentru o teorie a receptării*. București: Univers, 1983. 280 p.
11. Kant I. *Despre frumos și bine. Vol. I*. București: Minerva, 1981. 268 p.
12. Mukarovsky J. *Studii de estetică*. București: Univers, 1974. 466 p.
13. Pâslaru Vl. *Introducere în teoria educației literar-artistice*. Chișinău: Sigma, 2013. 198 p.
14. Stănciugelu I. et al. *Teoria comunicării*. București: Tritonic, 2014. 440 p.
15. Șchiopu C. *Metodologia educației literar-artistice a elevilor. Teza de doctor habilitat în pedagogie*. Chișinău: UPSC *Ion Creangă*, 2016.
16. Vianu T. *Estetica*. București: Orizonturi. 438 p.